

HƯỚNG NGƯỜI HỌC THÀNH NGƯỜI ĐỌC LÝ TƯỞNG TRONG TIẾP NHẬN VÀ GIẢI MÃ VĂN BẢN VĂN HỌC Ở TRƯỜNG ĐẠI HỌC

Nguyễn Thị Quế¹, Nguyễn Thị Hoa¹

TÓM TẮT

Chủ thể tiếp nhận văn bản là thành tố quan trọng trong việc thúc đẩy, cộng hưởng sự sáng tạo của nhà văn - chủ thể sáng tạo. Tuy nhiên, người đọc trên cương vị người học, với số lượng lớn nhưng đa phần sinh viên lại chưa có năng lực đọc văn bản để thấu cảm. Vì vậy, trong xu hướng đổi mới giáo dục; người học cần trở thành người đọc lý tưởng, đồng sáng tạo với nhà văn, nhà thơ để nâng cao hiệu quả trong tiếp nhận và giải mã văn bản. Nhiệm vụ đó càng trở nên cần thiết với sinh viên trong các trường đại học.

Từ khóa: *Người học, người đọc lý tưởng, tiếp nhận, giải mã văn bản, đại học.*

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Dạy học tích cực, đổi mới theo hướng phát triển phẩm chất, năng lực người học đang được quan tâm trong các cấp học, các bậc đào tạo. Để quá trình tiếp nhận văn bản nói chung, văn bản văn học nói riêng đạt hiệu quả, đối tượng tiếp nhận - người học trong nhà trường, nhất là trường đại học - cần phải có sự nâng cấp năng lực đọc của mình từ cấp người đọc bình thường lên thành người đọc lý tưởng - người đọc tài năng. Bởi người đọc tài năng mới có thể nhập cảm để thẩm thấu lượng thông tin tối đa, ý đồ mà chủ thể sáng tạo ký thác qua trang viết của mình. Tuy nhiên, tìm thấy người học với vai trò người đọc đồng sáng tạo lại rất hạn chế, hầu như chỉ dừng lại ở người đọc bình thường. Đó là lý do để người viết trao đổi trong *Hướng người học thành người đọc lý tưởng trong tiếp nhận và giải mã văn bản văn học ở trường đại học*.

2. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Người học - Chủ thể tiếp nhận và giải mã văn bản

Trong quá trình lĩnh hội tri thức từ văn bản, *người đọc là một “mắt xích” quan trọng trong sơ đồ vòng đời tác phẩm, bởi đó chính là cái đích mà sự sáng tạo hướng tới, nhằm thỏa mãn nhu cầu nhận thức và cải tạo đời sống* [3; tr.212]. Ở môi trường đào tạo, chủ thể tiếp nhận văn bản không chỉ là người dạy mà còn là người học - các sinh viên. Tuy nhiên, dưới góc độ người hướng dẫn, định hướng, người dạy đã phải đọc sâu, đọc kỹ vì mục đích nghiên cứu, giảng dạy; còn người học phần lớn thường chỉ giữ mức là người đọc bình thường. Điều này ảnh hưởng không nhỏ đến chất lượng của quá trình tiếp nhận và giải mã

¹ Khoa Khoa học Xã hội, Trường Đại học Hồng Đức; Email: nguyenthiqu@hdu.edu.vn

văn bản ở nhà trường mà trường đại học không là ngoại lệ. Vì vậy, muốn nâng cao hiệu quả tiếp nhận, người học phải trở thành người đọc lý tưởng. Người đọc lý tưởng là người đọc có sự nhập tâm để thẩm thấu văn bản, đọc không chỉ để biết mà còn để hiểu, cảm thụ văn bản, xử lý thông tin của văn bản một cách hiệu quả. Người đọc lý tưởng sẽ thể hiện vai trò năng động, sáng tạo giữ mối quan hệ khả năng và tiềm ẩn mang tính hàm ngôn giữa chủ thể sáng tạo và chủ thể tiếp nhận trong vòng đời của một tác phẩm. Vì nhà văn sau khi khai sinh tác phẩm sẽ trao quyền sống của tác phẩm vào tay độc giả. Tác phẩm có đời sống dài hay ngắn sẽ phụ thuộc phần lớn vào sự tiếp nhận, cảm thụ, phê bình của giới nghiên cứu và bạn đọc thực thụ - họ cần trọng, nghiêm túc và nhân văn, xây dựng khi bày tỏ quan điểm của bản thân trước tác phẩm. Nói cách khác, người đọc lý tưởng chính là người cấp “*căn cước*” cho tác phẩm để tác phẩm và tác giả có sức sống và giá trị đích thực với thời gian.

Vậy, năng lực của người đọc lý tưởng phải bao gồm:

Trước hết phải đọc ở mức độ hiểu văn bản, tóm tắt được những ý cốt lõi của văn bản mình đã đọc.

Giải mã các nội dung chứa trong văn bản, có thể nhiều mã tín hiệu khác nhau.

Có những quan điểm cá nhân, phát hiện mới về văn bản.

Năng lực cao nhất của đối tượng người đọc lý tưởng là: “chuyển quá trình *tác giả - tác phẩm* thành *tác phẩm - người đọc*” [3; tr.54], là người cộng hưởng, đồng sáng tạo với nhà văn.

Qua đây, chúng ta nhận thấy người học có vai trò quan trọng trong quá trình chủ động lĩnh hội tri thức; bản thân họ phải thay đổi về lượng và về chất trong quá trình học tập, nghiên cứu của mình, nhất là bậc học cao - tiếp nhận kiến thức chuẩn bị cho quá trình tác nghiệp.

2.2. Người học thành người đọc lý tưởng trong quá trình tiếp nhận văn bản ở trường đại học hiện nay

Thời đại mới 4.0 đã có những tác động không nhỏ đến đời sống, trong đó có văn hóa đọc. Mạng xã hội youtube, facebook, zalo... đang chiếm lĩnh cuộc sống của mỗi người nhất là thế hệ trẻ. Thực tế cho thấy các phương tiện truyền thông nghe nhìn tỏ ra có nhiều ưu thế hơn, hấp dẫn hơn so với sách, và chúng đang có xu hướng cạnh tranh lấn át văn hóa đọc. Sự lạm dụng các phương tiện nghe nhìn đã và đang làm cho người ta trở nên ít động não, lười suy nghĩ, chiêm nghiệm..., văn hoá nghe nhìn ngày càng trở nên phổ cập hơn và hấp dẫn hơn văn hóa đọc.

Từ thực tế đó, trong nhà trường, với cương vị người dạy - các thầy, cô giáo đã xác định dòng chảy của văn học vẫn tiếp nguồn chảy về phía trước nhưng đã và đang mang một sắc màu mới, sự tiếp nhận, thưởng thức văn bản văn học (cả văn bản nghệ thuật và văn bản nhật dụng) của độc giả nói chung, người học nói riêng cũng thay đổi. Điều này dẫn đến việc dạy và học văn học trong nhà trường (tất cả các cấp học) cũng có chiều hướng khác trước. Cảm thụ tác phẩm văn chương bằng trái tim, lí trí và tâm hồn mình, hướng đến những giá trị đích thực, nhân văn mà văn học mang lại, tạo sự kết nối vững chắc giữa văn học và cuộc sống (nghệ thuật vị nhân sinh). Vì lẽ đó, để phát huy giá trị văn hóa đọc trong thời đại số, người tiếp nhận văn bản trong nhà trường nên và phải trở thành người đọc lý tưởng.

Có thể khẳng định, dạy học truyền thống nói chung và đổi mới dạy học nói riêng, việc cải thiện vai trò của người học trên hai phương diện: Người tiếp nhận văn bản và tiếp nhận tri thức do người dạy cung cấp vẫn còn thụ động. Phần lớn người học vẫn đọc văn bản theo yêu cầu cần phải đọc chứ chưa có ý thức đọc để cảm thụ và chiếm lĩnh tri thức theo đúng nghĩa. Với sinh viên - người học, đọc văn bản như một nghĩa vụ; một mặt do họ chưa nắm được phương pháp đọc đúng cách, mặt khác còn do *Văn bản không phải là một sản phẩm bất biến và đơn nghĩa, mà là có nội dung vô tận, đa nghĩa* [5]; tức là nội dung văn bản có tính hàm ngôn, đa nghĩa. Thậm chí những văn bản theo xu hướng sáng tác mới: Hậu hiện đại, siêu logic... còn làm cho người đọc lúng túng trong tiếp nhận văn bản.

Việc sinh viên đọc và tiếp nhận văn bản còn hời hợt: Đọc lóng sác, đọc lướt, đọc chạy trang (nhảy cóc)... gây nên cản trở trong tiếp nhận thông điệp, hạn chế trong giải mã của văn bản. Thực trạng này vẫn đang diễn ra phổ biến, mặc dù ở trường đại học đã đào tạo theo hình thức tín chỉ. Trong thực tế giảng dạy, hầu hết các sinh viên - người đọc chưa thật sự chủ động đọc văn bản - tác phẩm một cách hoàn chỉnh.

Đơn cử: Trong dạy học *Văn học dân gian*, yêu cầu người học đọc văn bản về truyền dân gian: *Sơn Tinh Thủy Tinh* chỉ ra các yếu tố giao thoa, yếu tố khu biệt thể loại: Thần thoại, Truyền thuyết trong tác phẩm đó. Nếu đọc kỹ văn bản, người đọc phân tích và chỉ ra được các chi tiết mang màu sắc, đặc trưng của thần thoại: nguồn gốc nhân vật: Thần Núi - Sơn Tinh, thần Nước - Thủy Tinh, với tài năng siêu phàm: *bốc từng quả đồi, dời từng dãy núi..., hô mưa, gọi gió làm thành giông bão, sóng sét...* Những chi tiết mang đặc trưng của truyền thuyết: Truyện nằm trong chuỗi truyện kể các vua Hùng, sự xuất hiện của Mỵ Nương Ngọc Hoa, thi tài kén rể, các lễ vật cầu hôn (phong tục hôn nhân), sau này Sơn Tinh trở thành Đế nhất Tứ bất tử nước Nam, đền thờ Sơn Tinh ở núi Ba Vì (tín ngưỡng)... Nhưng truyện vẫn kể về các vị thần “như một bộ phận của tự nhiên” mang tầm vũ trụ và nhân loại hơn là một dã sử; nó phản ánh xung đột giữa “đất” và “nước”, giải thích hiện tượng lũ lụt ở nước ta như một hiện tượng thiên nhiên có ý nghĩa nhận thức tự nhiên hơn là giáo dục lịch sử, cội nguồn, và thời gian nghệ thuật của truyện chủ yếu vẫn là quá khứ khởi nguyên (*Từ đó...*) trong cảm hứng thần thoại. Tuy nhiên, ít sinh viên có thể sàng lọc các chi tiết và phân biệt đúng biểu hiện của thể loại này được giao thoa trong văn bản.

Bên cạnh những văn bản mang cốt truyện đơn giản, văn bản dài, mang cốt truyện phức tạp, văn bản thơ hiện đại, hậu hiện đại: *Chí Phèo* (Nam Cao), *Mảnh trăng cuối rừng* (Nguyễn Minh Châu), *Người lái đò sông Đà* (Nguyễn Tuân), *Đàn ghi ta của Lorca* (Thanh Thảo), *Thân phận của tình yêu* (Bảo Ninh), *Cánh đồng bất tận* (Nguyễn Ngọc Tư)... và các văn bản dịch: *Sống mà nhớ lấy* (Valentin Rap Putin), *Những cuộc đời sau khi chết* (Tim O'Brien)... người đọc có khi đọc nhảy cóc, đọc tóm tắt... Vì thế, việc ghi nhớ, tái hiện các chi tiết cụ thể bị hạn chế rất nhiều nhất là khi cần trích dẫn.

Đối tượng người học ở trường đại học không dừng lại ở việc đọc hiểu văn bản mà còn phải đọc để nghiên cứu, làm hành trang tác nghiệp, hướng dẫn học sinh phổ thông đọc, hiểu văn bản. Vì thế, họ cần nâng cao khả năng đọc của mình và bắt buộc phải tiến dần đến “vạch” của người đọc tài năng.

Sở dĩ, còn tồn tại thực trạng đọc văn bản không sâu, dẫn đến hạn chế trong việc giải mã, lĩnh hội nội dung văn bản là do các nguyên nhân khách quan và chủ quan sau:

Thứ nhất, bản thân người học - người đọc chưa thực sự có ý thức đọc văn bản sâu theo đúng nghĩa để phục vụ cho quá trình học tập và nghiên cứu. Đa số sinh viên hiện nay thích đọc tóm tắt, lược được ý chính để hiểu văn bản một cách nhanh nhất kiểu thụ động.

Thứ hai, sự phát triển của công nghệ số có tác động phản tích cực đến việc đọc văn bản, ảnh hưởng văn hóa đọc của thế hệ trẻ trong đó có sinh viên; vì nội dung các văn bản được đưa lên các trang mạng, khi cần, người học có thể chỉ đọc sơ lược rồi copy những đoạn mình cần mà không đọc văn bản một cách đầy đủ để hiểu một cách sâu sắc. Phần lớn sinh viên trở thành “đọc giả công nghệ số” nên việc người học đọc sâu một cuốn sách rất hiếm nhưng đọc nhanh trên các Web, các trang báo mạng để lấy thông tin rất nhiều và giữa hai việc đọc này có sự khác nhau khá rõ.

Thứ ba, một số văn bản được chuyển tải thành phim truyện - kênh truyền hình hấp dẫn người tiếp nhận. Từ đó, người tiếp nhận chuyển từ kênh đọc giả sang khán giả mà không hiểu rằng phim có thể không thể bộc lộ hết những cốt yếu, tinh tế nhất mà nhà văn thể hiện trong tác phẩm: Đọc *Hoàng Lê nhất thống chí* (Ngô Gia văn phái) sẽ có chi tiết không trùng so với phim *Hoàng Lê nhất thống*; phim *Số đỏ* chuyển thể từ tiểu thuyết *Số đỏ* (Vũ Trọng Phụng) cũng không thể lột tả hết những gì mà “ông vua phóng sự đất Bắc” gửi gắm vào tiểu thuyết hoạt kê của mình, phim *Vợ chồng A Phủ* cũng không được đánh giá cao như nguyên tác của Tô Hoài...

Trong ba nguyên nhân trên, nguyên nhân chủ quan từ phía người đọc với cương vị người đọc bình thường, hoàn thành nhiệm vụ là quan trọng nhất, nếu thay đổi quan điểm, thái độ của người học trong việc đọc, lĩnh hội tác phẩm thì hai nguyên nhân sau lại trở thành xúc tác để người học - người đọc hiểu văn bản một cách toàn diện nhất.

Từ những thực trạng và nguyên nhân trên, tác giả bài viết đề xuất việc nâng cao chất lượng tiếp nhận, giải mã văn bản bằng cách cải thiện năng lực đọc cho người tiếp nhận: người học từ người đọc bình thường phải trở thành người đọc tài năng, người đọc lý tưởng.

Để người học từ một người đọc bình thường trở thành người đọc lý tưởng, cần thực hiện theo các nguyên tắc, yêu cầu sau:

Một là, người dạy có cách kiểm tra người đọc văn bản trên phương diện tổng thể, sau đó có thể dừng lại ở một số chi tiết quan trọng, không cần sắp xếp theo trật tự của tác phẩm, có thể theo cảm hứng, gợi mở bằng các câu chuyện để dẫn nhập. Thay đổi câu hỏi với từng đối tượng người đọc cho phù hợp.

Ví dụ: Tiếp nhận văn bản *Chí Phèo* của Nam Cao, người dạy có thể đặt các câu hỏi, yêu cầu để kiểm tra người đọc như sau:

1. Tóm tắt ngắn gọn nội dung của *Chí Phèo*?
2. Có thể đọc nguyên văn một câu trong đoạn *Chí Phèo* chữ làng Vũ Đại hoặc đoạn miêu tả tâm trạng của *Chí* sau khi ăn bát cháo hành của Thị Nở?
3. Chi tiết nào khắc họa sâu sắc nhất ngoại hình của Thị Nở?
4. Câu văn nào thể hiện rõ nhất khát vọng hoàn lương của *Chí Phèo*?
5. Nếu là người dạy, bạn hướng dẫn học sinh của mình đọc văn bản này như thế nào cho hiệu quả?

Hai là, có hình thức khuyến khích, ưu tiên những cá nhân đọc tác phẩm một cách nghiêm túc để khích lệ tinh thần và ghi nhận sự cố gắng, nỗ lực của họ trong quá trình đọc văn bản.

Ba là, việc thực hiện đọc sâu văn bản văn học không nên ồ ạt, nóng vội, cần có quy trình theo các bước cụ thể: Đọc lướt => đọc tập trung => đọc hiểu => đọc cảm nhận => Đọc thấu cảm mà nhà phê bình văn chương Frank Kermode gọi là “cái đọc nhục thể” (carnal reading) và “cái đọc tinh thần” (spiritual reading)... Nhà tâm lý học Victor Nell phát hiện rằng lúc mà người đọc thích thú trải nghiệm đó nhất, thì nhịp đọc của họ thực sự chậm rãi. Sự kết hợp giữa việc giải nghĩa từ ngữ nhanh chóng, trôi chảy và tiến độ chậm rãi, thông thả trên trang sách sẽ cho người đọc thời gian để làm phong phú việc đọc của mình bằng những chiêm nghiệm, phân tích, và bằng cả kí ức cũng như ý kiến của bản thân.

Bốn là, sau khi đọc văn bản cần có sự suy ngẫm để tiếp nhận các tầng nghĩa, khám phá phần chìm ẩn chứa trong văn bản. Đây chính là khâu giải mã sau khi tiếp nhận văn bản, bởi các văn bản văn học: tiểu thuyết, truyện ngắn, thơ và những thể loại văn chương khác chỉ có thể được trân trọng, khám phá bởi những độc giả có trí não được đào tạo để lĩnh hội chúng.

Năm là, khuyến khích người đọc khám phá, tìm tòi, phát hiện mới, bộc lộ quan điểm cá nhân của mình về văn bản đã đọc. Tuy nhiên, cần tránh đọc sai, hiểu sai quá xa với tính tự trị của văn bản.

Người học từ người đọc bình thường để trở thành người đọc tài năng là cả một quá trình vận động, rèn luyện không ngừng. Trước hết, bản thân người học phải vượt lên chính mình, tuân thủ nghiêm các bước để tiếp nhận văn bản một cách thấu đáo sau đó tiến hành giải mã văn bản theo hướng dẫn của người dạy và theo khả năng sáng tạo của bản thân. Sau đó, nên tranh thủ sự góp ý, kiểm tra thường xuyên của người dạy để kiểm chứng lại hiệu quả tiếp nhận văn bản của mình qua hình thức đọc.

3. KẾT LUẬN

Tiếp nhận và giải mã văn bản văn học là bước cuối cùng của vòng đời tác phẩm mà người đọc là nhân tố quan trọng. Để tiếp nhận thông điệp văn bản hiệu quả nhất thì không dừng lại ở sự hiểu văn bản đó mà phải nâng cao *đưa tác phẩm vào “dòng chảy văn học” phù hợp, để qua đó chúng ta nhận biết được - trong những liên kết của quan niệm văn học - vị trí và ý nghĩa lịch sử của chúng* (dẫn theo [3; tr.56]). Ý kiến trên của nhà nghiên cứu Trương Đăng Dung một lần nữa nhấn mạnh vai trò của người học là người lý tưởng trong việc tiếp nhận văn bản văn học. Hướng người học trở thành người đọc lý tưởng sẽ là một cách nâng cao chất lượng đọc văn, dạy văn ở các nhà trường mà trường đại học là rất cần thiết trong đổi mới giáo dục, nâng cao năng lực người học, lấy người học làm trung tâm.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Nguyễn Văn Dân (1999), *Nghiên cứu văn học lý luận và ứng dụng*, Nxb. Khoa học Xã hội, Hà Nội.
- [2] Ngô Hương Giang (2011), *Tác phẩm văn học như là cấu trúc nội dung động* (<http://www.tonvinhvanhoadoc.vn/van-hoc-viet-nam/phe-binh/3519-tac-pham-van-hoc-nhu-la-cau-truc-noi-dung-dong.html>).

- [3] Hồ Thế Hà (2013), Sáng tạo và tiếp nhận văn học thành tựu và giới hạn, trong sách *Lý thuyết phê bình văn học hiện đại (Tiếp nhận và ứng dụng)*, Nxb. Đại học Vinh, Nghệ An.
- [4] Hồ Thế Hà (2021), Mối quan hệ tương tác trong sáng tạo và tiếp nhận văn học hiện nay ở nước ta, *Tạp chí Văn nghệ Tiền Giang Online*, trên <https://vanngheitiengiang.vn/news/Ly-luan-phe-binh/moi-quan-he-tuong-tac-trong-sang-tao-va-tiep-nhan-van-hoc-hien-nay-o-nuoc-ta-11662/truy-cập-ngày-29/7/2021>.
- [5] Nguyễn Trọng Hoàn (2002), *Tiếp cận văn học*, Nxb. Khoa học Xã hội, Hà Nội.
- [6] Trần Đình Sử (2009), Lý thuyết tiếp nhận và phê bình văn học, *Tạp chí sông Hương*, số 124, tháng 6.

ORIENTATING LEARNERS TO BE THE IDEAL READER IN RECEIVING AND DECODING LITERARY TEXTS IN UNIVERSITY

Nguyen Thi Que, Nguyen Thi Hoa

ABSTRACT

The subject receiving the text is essential in promoting the writer's creativity - the creative subject. However, when a reader as learner's position, with many students, he/she cannot read the texts in such a way to thorough understand them. Therefore, in the educational innovation trend, learners need to become ideal readers, co-creating with writers and poets to improve their efficiency in receiving and decoding texts. That task becomes even more necessary for students in the university.

Keywords: *Learners, ideal readers, receiving and decoding texts, university.*

** Ngày nộp bài: 3/8/2021; Ngày gửi phản biện: 27/8/2021; Ngày duyệt đăng: 16/12/2021*